

GELE DWERG Museum van de Speelkaart

Gele dwerg of "nain jaune" is een historisch kaartspel waarbij om inzetten wordt gespeeld. Het is snel geleerd, makkelijk te spelen en onderhoudend. Omdat onschuldig wordt gegokt, je speelt met speelmuntjes en niet voor echt geld, is het zeer geschikt voor gemengde gezelschappen en voor kinderen.

Hoewel gokken altijd streng werd bestreden, geloofden velen dat het toch wel kon. In kleine en gecontroleerde dosissen was gokken nog niet zo verkeerd. Je leerde je kansen in te schatten en met risico's om te gaan. Vandaar dat zelfs kinderen "gele dwerg" speelden. Zo werden ze voorbereid op de boze, grote wereld!

"Gele dwerg" is een aflegspel: wie als eerste al zijn kaarten kan uitspelen, is de winnaar. Typisch voor "gele dwerg" is het bord waarop vijf kaarten staan afgebeeld. Dit speelbord is bedoeld voor de inzetten. Op het bord staan hartenheer, schoppenvrouw, klaverenboer, ruitentien en ruitenzeven (of de gele dwerg). Wie één van deze kaarten aflegt, wint de inzetten. Wie als eerste al zijn kaarten kwijt is, krijgt uitbetaald door de andere spelers.

Gele dwerg is een nazaat van *hokken* ("jeu du hoc"), een mogelijk 16de-eeuws kaartspel uit de Nederlanden. Hokken bestaat uit vier rondes, waarbij je stevig hoort te gokken. De spelers bieden en overbieden om de beste combinaties tijdens de rondes één tot drie. Ronde vier is een uitspeelronde. Het is deze ronde die als zelfstandig kaartspel een eigen leven gaat leiden. Het aflegspel ontwikkelt zich tot het kaartspel "komeet" en later tot "gele dwerg".

"Nain jaune" wordt in het midden van de 18de eeuw populair. Het staat ook als "lindor" bekend, een verbastering van "nain d'or" of gouden dwerg. Het spel vrolijkt vele avonden op in de huiskamers van Midden- en West-Europa. Zelfs de spelletjesgek en kaartfanaat W.A. Mozart (1756-1791) speelt "gele dwerg".

Ook in Turnhout is “gele dwerg” gespeeld en wel onder de naam “paardje”. Intussen vergrijzen de spelers en prefereren jongeren poker als ze willen gokken. Het lijkt er sterk op dat “gele dwerg” in het Turnhoutse is uitgestorven. Enkele oudere kaartspelers kennen het spel nog wel vanuit hun jonge jaren, maar spelen het niet meer. Tot omstreeks 1980 bood de plaatselijke speelgoedhandel de bijzondere borden nodig bij “gele dwerg” te koop aan. Sindsdien zijn ze uit de winkels verdwenen. Het museum kocht in 1979 nog een bord, misschien wel het allerlaatste in de geschiedenis van Turnhout.

Ook elders vergrijzen de spelers. Enkel in Frankrijk geniet “gele dwerg” nog een zekere populariteit en zijn de speciale speelborden te koop. Daar blijft het principe van kracht dat een beetje gokken kinderen geen kwaad doet, maar ze voorbereidt op de echte wereld.

Tekst: Filip Cremers

Foto: Bram Luyts

Archief & Musea Turnhout

Inventaris:

- S00321, collectie Nationaal Museum van de Speelkaart
Druivenstraat 18, 2300 Turnhout

Het object van de maand is een initiatief van Archief & Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (doorklikken naar Object van de Maand).

Archief & Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • www.archiefenmuseaturnhout.be

v.u.: Eric Vos, Boomstraat 6, B-2300 Turnhout, +32 14 44 33 11